מֵת תּוֹפֵס אַרְבַּע אַמּוֹת לְטוּמְאָה – מת מטמא את העומדים בארבע אמותיו מדרבנן. וְתָנָא תּוּנָא – ויש להביא ראיה לדין זה מהמשנה, חֵצֵר הַקֶּבֶר – החצר אשר לפני מערות הקברים הָעוֹמֶד בְּתוֹכָהּ כיון שיש היכר בינו ובין המת טָהוֹר, ואינו נטמא כדין נמצא בקרבת המת. וְהוּא – מה שאינו נטמא כשעומד בחצר, רק כְּשֶׁיִּהְיוּ בָהּ – בחצר, אַרְבַּע אַמּוֹת דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, שלדעת בית שמאי, רק בגודל זה החצר נחשבת לעצמה, אבל בפחות מארבע אמות, החצר בטילה למערה, והרי הוא כעומד במערה. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים הוא גודל החצר שהעומד בתוכה טהור.

ממשיכה הברייתא בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שלדעת בית הלל סגי בארבעה טפחים, כְּשֶׁפְּתָחָהּ של חצר הקבר הוא מִלְמַעְלָה ויורדים לה בקפיצה, אֲבָל אם פְּתָחָהּ של חצר הקבר הוא מִן הַצַּד ויורדים לה במדרגות, דִּבְרֵי הַכֹּל – אף בית הלל מודים, ששיעורה הוא אַרְבַּע אַמּוֹת ופחות מכך מטמאת.

קודם שתבואר הראיה מהמשנה, הגמרא מבארת תחילה את תוכן דברי הברייתא. מקשה הגמרא, כְּלַפֵּי לֵיָּא – לכאורה, דברי הברייתא הפוכים, שהרי אֲדַרְבָּה, כשהפתח מִן הַצַּד צריך להיות טהור אף בפחות מארבע אמות, שהרי מְיַדְּרִיךְ וְנָפִיק – יוצא מהחצר דרך הפתח, ואילו כאשר הפתח הוא מִלְמַעְלָה כיון שצריך לטפס בעת יציאתו אִי אֶפְשָׁר דְּלָא מַאֲהִיל בידיו על חלל הפתח, ובהכרח ששיעורה של החצר הוא ארבע אמות. לפיכך, מתקנת הגמרא, אֶלָּא, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמספיק שגודלה יהיה ארבעה טפחים, כְּשֶׁפְּתָחָהּ מִן הַצַּד ויכול לצאת מבלי להאהיל, אֲבָל פְּתָחָהּ מִלְמַעְלָה כיון שבהכרח מאהיל ביציאתו, שיעורה הוא אַרְבַּע אַמּוֹת ורק בשיעור זה אינו מיטמא.

בעת מבארת הגמרא את הראיה מהמשנה, וְהָנֵי מִילֵּי – מבואר מדברי המשנה, שהאופן שטהור הוא בְּחֵצֵר הַקֶּבֶר והטעם, דְּמַסַּיְיעָא מְחִיצָתָהּ – שהמחיצות מהוות היכר להבדילו מן המת, אֲבָל – משמע, שֹמֵת בְּעַלְמָא שאין מחיצה המבדילה בינו לאדם. תָּפֵס ומטמא סביבותיו ארבע אמות.

שנינו במשנה, 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה' אחד המארס את הבתולה כו', מבארת הגמרא את מקור הדינים. תָּנוּ רַבָּנָן מה שנאמר בפרשה 'אֲשֶׁר אֵרַשׂ', פירושו, אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה אֵחִין וּמֵת אֶחָד מֵהֶם בַּמְלָחָמָה כיון שכל אחד יכול לייבמה כולָן חוֹזְרִין. וממה שלא נאמר הלשון 'לֹא לָקַח' אלא 'וְלֹא לְקָחָהּ', אנו ממעטים פָּרַט לְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרְאֵל, בַּת יִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר וְלָנָתִין שכל אלו נישואיהן בעבירה ואינן חוזרים.

שואלת הגמרא לִימָא מה שנתבאר שצריך למעט את כל אלו דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אין צריך מיעוט, שהרי הָא אָמַר שהאמור בפרשה 'הֶחֱרִישׁ' וְרִבּוּי הַלֵּב' אין הכוונה כפשוטו, אלא זֶה הַמִּתְיַירֵא מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ שעליו לחזור, ומדוע צריך למעט את אלו, אחר שעשה איסור בקידושין. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אי אפשר למעטם בגלל האיסור, כְּדְרַבָּה שלדבריו אין עבירה בקידושין, דְּאָמַר רַבָּה על כהן המקדש את האסורה לו, שלְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב על קידושיה עַד שֶׁיִּבְעוֹל, כיון שבקדושין גרידא אין איסור, מַה טַּעַם – והמקור לכך הוא 'לֹא יִקַּח' מְשׁוּם 'לֹא יְחַלֵּל' – שהתורה נתנה טעם לאיסור הקידושין, משום חילול, מְשׁוּם הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל, מפני שאם לא בעל, לא חילל, לכן לומדים שאין חוזר עליהן מ'לא לקחה'.

הגמרא מביאה, שניתן ללמוד מסדר הפסוקים דברים נוספים. תָּנוּ רַבָּנָן, ממה שהתחילה התורה בַּאֲשֶׁר בָּנָה ואחר כך אֲשֶׁר נָטַע ואחר כך אֲשֶׁר אֵרַשׂ כאן לִימְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ – הנהגה הראויה, והיא שֶׁיִּבְנֶה תחילה אָדָם בַּיִת, ואחר כך וְיִטַּע כֶּרֶם, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ "הֶחֱרִישׁ בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה" ומבארת הברייתא את הראיה מהפסוק 'הֶחֱרִישׁ' – במקום הפנוי, מְלַאכְתֶּךָ' זֶה בַּיִת ותעשהו למקום זה בית ופנים. 'וְעַתְּדָהּ' – והזמין בַּשָּׂדֶה לְךָ' זֶה כֶּרֶם – שיזמין לו שדה פנויה, לעשותה כרם, 'אַחַר' שעשה כן 'וּבָנִיתָ את עיקר בֵּיתֶךָ' זוֹ אִשָּׁה שהיא עיקרו של בית.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הֶחֱרִישׁ בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה לימוד מִקְרָא, שהוא כהכנה ללימוד התורה. ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ' זֶה לימוד מִשְׁנָה, שהוא כהכנה ללימוד הגמרא. 'וְאַחַר' כל זאת 'וּבָנִיתָ בֵּיתֶךָ' זֶה גְּמָרָא, לתת סברא להבין את טעמי המשנה וכמי ההלכה.

דָּבָר אַחֵר, מה שנאמר 'הֶחֱרִישׁ בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה לימוד מִקְרָא וּמִשְׁנָה, 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ' זֶה גְּמָרָא שהיא גם הכנה אל הנרמז בהמשך, 'אַחַר וּבָנִיתָ בֵּיתֶךָ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים שהם העיקר, ובכך הלימוד מביא לידי מעשה שהם המעשים הטובים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוסיף ואוֹמֵר, ש'חֶבֶן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ' זֶה כולל מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא שכולם הכנה לקיום המצוות, ומה שנאמר 'וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ' אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים קיום המצוות, וְאַחַר כל אלו 'וּבָנִיתָ בֵּיתֶךָ' דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר – ילמד את חכמת התורה בעיון.

שנינו במשנה, וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין חֲבוּשָׁה בֵּית שַׁעַר כו' רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו, ולא שינה בו כלום, אינו חוזר. תָּנָא בברייתא, שאִם הוֹסִיף בּוֹ בבניינו מחדש דִּימּוֹס אֶחָד – שורת אבנים אחת, חוֹזֵר כדין בונה בית, שהרי הוסיף בו דבר.

שנינו במשנה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף הַבּוֹנֶה בֵּית לִבְנִים בַּשָּׂרוֹן לֹא הָיָה חוֹזֵר. תָּנָא בברייתא את טעמו של רבי אליעזר, שהוא מִפְּנֵי שֶׁמְּחַדְּשִׁין אוֹתוֹ – שצריכים לחדש את בניינו פְּעָמִים בַּשָּׁבוּעַ – פעמיים בשבע שנים, מפני שאינו מתקיים.

שנינו במשנה, וְאֵלּוּ שֶׁאֵין זָזִין מִמְּקוֹמָן בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וַחֲנָכוֹ וְכו'. נתבאר במשנה את דין אלו שאין יוצאים כלל ממקומן. ומבארת הגמרא את מקור הדברים, תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה שהנושא 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה' אינו יוצא בצבא למשך שנה. מבררת הברייתא, אֵין לִי לרבות ממשמעות הכתוב, אֶלָּא דווקא נושא אִשָּׁה חֲדָשָׁה – בתולה. אַלְמָנָה, וּגְרוּשָׁה מאיש אחר מִנַּיִן שאם נושאם אינו יוצא בצבא, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה' מִכָּל מָקוֹם, ותיבת 'אשה' כוללת גם אלמנה וגרושה. שואלת הברייתא אִם כֵּן, שמרבים גם אלמנה וגרושה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה' – לשם מה הוסיפה התורה את תיבת 'חדשה'. ומבארת הברייתא, שתיבה זו באה ללמד שדווקא בְּמִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ אף שאינה בתולה, ולפיכך יָצָא מַחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מפני שֶׁאֵין היא חֲדָשָׁה לוֹ.

תָּנוּ רַבָּנָן נאמר על הנושא אשה חדשה שלֹא יֵצֵא בַּצָּבָא למשך שנה, יָכוֹל נדרוש מפסוק זה שבַּצָּבָא למלחמה ממש הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יצא מחוץ לביתו וְיִסָּפֶה מַיִם וּמָזוֹן וְיִתַּקֵּן הַדְּרָכִים כאלו החזורים מעורכי המלחמה. תַּלְמוּד לוֹמַר מה שנאמר בפרשה זו 'וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר' גם לא לספק מים ומזון שהוא צורך הצבא, ולפיכך אינו זז ממקומו. אם כן, יָכוֹל שֶׁאֵנִי מְרַבֶּה כמו כן אַף הַבּוֹנֶה בַּיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ, שלא יזוז ממקומם כלל. תַּלְמוּד לוֹמַר לא יעבור 'עָלָיו' ויש לדרוש מזה שעָלָיו אִי אַתָּה מַעֲבִיר את דבר הצבא אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים והם הבונה בית והנושא אשה וכו'. שואלת הגמרא וּמַאֲחַר דִּכְתַב בנושא אשה 'לֹא יַעֲבֹר עליו לכל דבר' ללמד שאינו יוצא כלל מביתו, אם כן 'לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא' לָמָּה לִי, עונה הגמרא, שפסוק זה נאמר כדי לַעֲבוֹר עָלָיו היוצא בשנה ראשונה בְּשֵׁנִי לְאוִין.

משנה. וְיִסְפּוּ הַשּׁוֹטְרִים על דברי הכהן לְדַבֵּר אֶל הָעָם מי האיש הירא ורך הלבב" וְגוֹ'. ומבארת המשנה, ממה ירא אותו איש, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב הוא כְּמַשְׁמָעָן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל מרוב פחדו לַעֲמוֹד עם הלוחמים בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, כשמתחברים

המשך בעמוד ט

בצפיפות שלא יפרידום האויבים, **וְלִרְאוֹת** חֶרֶב **שְׁלוּפָה**.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, 'הַיְרֵא **וְרַךְ הַלֵּבָב**' אינו מפחד המלחמה, אלא **זֶהוּ הַמִּתְיָרֵא מִן הָעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדוֹ** שמא יענש עליהם במלחמה. **וּלְפִיכָךְ תָּלְתָה לוֹ הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֵלּוּ** בנה בית ונטע כרם ונשא אשה **שֶׁיַּחְזוֹר בְּגִלְגֻּלָּן**, אף שאינם הסיבה לחזרה, וזה מפני שרצתה התורה שלא יתבייש בעת חזרתו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שהירא ורך הלבב הוא **אַלְמָנָה לְכֹהֵן** גָּדוֹל – כהן גדול שנשא אלמנה, או **גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** או **מַמְזֵרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרְאֵל** או **בַּת יִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שנשאה בעבירה, **חֲרֵי הוּא הַיְרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב**, שמפחד שיענש על עבירה זו.

ממשיכה המשנה לתאר את מהלך המלחמה, "**וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת** – גיבורים הממונים לכך **בְּרֹאשׁ הָעָם**", **וְנָעֲקִיבוּ שֶׁל עַם** – וכן מעמידים מאחורי העם. ומבארת המשנה, **מַעֲמִידִין זְקִיפִין** – גיבורים, **לְפָנֵיהֶם**, שאם יפול אחד מהלוחמים יזקפוהו, **וְאֲחֹרִים מֵאֲחוֹרֵיהֶם, וְכַשְׁלִין** – וחיצים **שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶן, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר** ולברוח מהמלחמה, **חֲרָשׁוּת בְּיָדוֹ** של הזקיף **לִכְפּוֹת אֶת שׁוֹקָיו** – לקטוע רגליו,

וזה מפני שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – שהנפילה נגרמת על ידי ניסת הלוחמים, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי המבשר במלחמת פלישתים וישראל "וְגַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָּעָם", הרי שהמגיפה והנפילה, נגרמו על ידי מנוסתם תחילה. עוד ראיה מביאה המשנה וּלְחֶלְקָן הוּא אוֹמֵר, "וַיָּנוּסוּ [אַנְשֵׁי] יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים וְגוֹ'" הרי שמאחר שנסו מפניהם, נפלו בקרב לפניהם.

מסיימת המשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש החוזרים מהמלחמה ויש שאין יוצאים למלחמה כלל, בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה במלחמת יהושע בכיבוש הארץ, הַכֹּל יוֹצְאִין להילחם, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ – מחופתו וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין יוצאים כולם, בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ. גמרא. שואלת הגמרא, מַאי אִיבָּא בֵּין רַבִּי יוֹסֵי לְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הרי לדברי שניהם היראה היא מעבירות. מתרצת הגמרא, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ אם עבר על עֲבֵירָה דְּרַבָּנָן, לרבי יוסי הגלילי חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר אלא על עבירה דאורייתא, כמו כהן גדול שנשא אלמנה.

מוסיפה הגמרא, כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתָנְיָא בענין חזרת עורכי המלחמה, שאם שָׁח – סיפר בֵּין תְּפִילָה – הנחת תפילין של יד לְתְפִילָה – להנחת תפילין של ראש עֲבֵירָה הִיא בְּיָדוֹ אם לא בירך שוב על של ראש, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. אומרת הגמרא כְּמַאן בהכרח שברייתא זו היא כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שחוזר אף על עבירות דרבנן, כגון ברכות.

מבררת הגמרא, מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן בחזרה מעורכי המלחמה שאם שָׁמַע קוֹל קְרָנוֹת בעת המלחמה וְהִרְתִּיעַ ונפחד מאד, ובן אם שמע הֲנָפַת תְּרִיסִין וְהִרְתִּיעַ, או שמע צְחִצּוּחַ חֲרָכוֹת וּמַיִם שׁוֹתְתִין לוֹ עַל בִּרְכָיו מחמת יראתו, חוֹזֵר מעורכי המלחמה. ומבררת הגמרא כְּמַאן סוברת ברייתא זו, לֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא שלדבריו חוזרים מחמת יראה, וְלֹא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שלדבריו יכולים לחזור רק מפני פחד עבירות, ולא מעצם המלחמה. דוחה הגמרא, בָּהָא – בפחד גדול כזה אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מוֹדֶה שחוזר גם משום זה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ' וכשמפחד כך, מרתיע גם את האחרים הואיל ופחדו ניכר.

שנינו במשנה 'וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשּׁוֹטְרִים' כו' שתחילת ניסה נפילה. שואלת הגמרא על לשון המשנה, הַאי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נִיסָּה נְפִילָה – וכי הגורם לניסה היא הנפילה, ומדוע נקטה המשנה לשון זו, הרי מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה מִכְּעֵי לֵיהּ לתנא לכתוב, שהרי הגורם לנפילה היא הניסה. מתרצת הגמרא אֵימָא בדברי המשנה מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה – הגורם לנפילה היא הניסה.

שנינו במשנה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת כו' אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה וכו'. מבארת הגמרא את דבריהם ומחלוקתם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'מלחמת רְשׁוּת' דְּרַבָּנָן – מה שרבנן מכנים רשות, זוֹ הִיא 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא אותה המלחמה שכונתה אצל רבי יהודה 'מצוה' ואין כולם יוצאים עליה. כמו כן, 'מלחמת מִצְוָה' דְּרַבָּנָן מה שכונה בדברי רבנן מלחמת מצוה, זוֹ הִיא 'מלחמת חוֹבָה' דְּרַבִּי יְהוּדָה – היא מלחמת החובה שעליה דיבר רבי יהודה, והכל יוצאין עליה.

ומבאר רבא את מחלוקתם, אָמַר רָבָא, מִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ שהיו כדי לִכְבּשׁ את ארץ ישראל על פי הדיבור דִּבְרֵי הַכֹּל חוֹבָה ויוצאים כולם. ואילו מִלְחֲמוֹת בֵּית דָּוִד שהיו לִרְווָחָה להרחיב את גבול ישראל וליטול מס מהגויים, דִּבְרֵי הַכֹּל נידונית כמלחמת רְשׁוּת. כִּי פְּלִיגִי רבנן ורבי יהודה, במלחמה שמטרתה לְמַעוֹטֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – להחליש את כוחם של הגויים דְּלֹא לֵיתֵי עֲלַיְיהוּ – כדי שלא יהיה בהם כח להילחם ביהודים. ובזה, מַר – רבי יהודה, קָרֵי לָהּ מִצְוָה, וּמַר – תנא קמא, קָרֵי למלחמה זו מלחמת רְשׁוּת, ולכולי עלמא אין כולם יוצאים למלחמה זו, והַנַּפְקָא מִינָּה אם היא נקראת רשות או מצוה היא לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּצְוָה – לענין ההלכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שלדברי רבי יהודה שמלחמה זו נקראת 'מצוה' העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ולתנא קמא שמלחמה זו נקראת 'רשות' העוסק בה חייב במצוה אחרת.

הדרן עלך משוח מלחמה
עגלה ערופה פרק תשיעי

פרק זה עוסק בפרשת עגלה ערופה. פרשה זו נאמרה, שכשימצא חלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הרגו, צוותה התורה שילכו לשם זקנים מבית דין הגדול, וימדדו ממנו לכל סביבותיו איזו עיר קרובה לו, וזקני אותה העיר מביאים עגלה, ומורידים אותה בנחל איתן, ועורפים אותה שם, וכל זקני העיר ההיא רוחצים את ידיהם במקום עריפתה, והזקנים אומרים בלשון הקודש 'דיננו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', והכהנים אומרים 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה', ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'.

משנה. עֶגְלָה עֲרוּפָה – האמירות שבפרשת עגלה ערופה, ששנינו לעיל שנאמרת דווקא בְּלִשּׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מנין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה' ולא נודע מי הכהו. 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ' למדוד מה היא העיר הקרובה אל החלל, וכמה דיינים הם, שְׁלֹשָׁה, ואלו השלשה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הישוב בלשכת הגזית הָיוּ יוֹצְאִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דיינים הם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְזֶקֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם שהוא מיעוט רבים, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' שמשמעו שְׁנַיִם הרי יש כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שמספרו שָׁקוֹל, לכך מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד והרי כאן חמשה.

נִמְצָא ההרוג טָמוּן בְּגַל אבנים, אוֹ תָּלוּי בְּאִילָן, אוֹ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין עגלה עליו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כי ימצא חלל בָּאֲדָמָה' וְלֹא טָמוּן בְּגַל, 'נוֹפֵל' וְלֹא תָּלוּי בְּאִילָן, 'בַּשָּׂדֶה' וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

נִמְצָא ההרוג סָמוּךְ לָעִפֶּר – עיר שהיא בגבול ישראל סמוך לנכרים, אוֹ לְעִיר שֶׁרוּבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין (ומודדין). אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין.

גמרא. שואלת הגמרא על החלק הראשון של המשנה, מַאי קָאָמַר – כיצד למד התנא ממה שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה' שעגלה ערופה נאמרת בלשון הקודש. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא ממקרא זה למד זאת התנא, אלא ממקום אחר, ושני דברים נאמרו בחלק זה של המשנה, והתנא הָכִי קָאָמַר, תחילה אמר, מנין שבלשון הקודש, שֶׁנֶּאֱמַר כאן בעגלה ערופה 'וְעָנוּ וְאָמְרוּ', וּלְהַלָּן בפרשת ברכות וקללות הוּא אוֹמֵר 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ וְגוֹ'", ויש ללמוד גזרה שוה, מָה עֲנָייָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בברכות וקללות היא דווקא בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף הענייה האמורה כָּאן היא דווקא בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ואחר כך אמר דין אחר, וְסָדַר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד נעשית, נאמר 'כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', שְׁלֹשָׁה דיינים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין למדוד.

שנינו במשנה, שלשה מבית דין הגדול, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה וְכוּ'. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת במשנה, תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר 'וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ', 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, 'וְשׁוֹפְטֶיךָ' הרי הם עוד שְׁנַיִם, הרי כאן ארבעה, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוֹל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, חֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר 'זְקֵנֶיךָ' הרי הם שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוֹל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, חֲרֵי כָּאן שִׁשָּׁה.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי מדוע אינו דורש כרבי יהודה הָא כְּתִיב גם 'וְשׁוֹפְטֶיךָ', משיבה הגמרא, הַהוּא 'ושופטיך' לא נכתב לצורך מנין הדיינים, אלא מִכְּעֵי לֵיהּ ללמוד ממנו לְמֵיוֹתְרֵיהּ שֶׁבְּשִׁבְשֶׁת הַגְּזִית – שאותם זקנים האמורים יהיו מבית דין הגדול שבלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שדורש מ'ושופטיך' להצריך עוד שני

המשך בעמוד טו

דיינים, מנין ילמד שצריכים הדיינים להיות מבית הגדול, משיבה הגמרא, **מִ'זִּקְנֵי' 'זִקְנֶיךָ' נֶפְקָא** – ממה שהיתה יכולה התורה לכתוב 'זקני', וכתבה 'זקניך', הרי כ"ף זו מיותרת לדרוש ממנה למיוחדין שבזקניך.

אומרת הגמרא, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שדרש דין מיוחדין מ'ושופטיך', ולא מן הכ"ף של 'זקניך', ולכך אינו דורש מ'בשופטיך' להצריך עוד שני דיינים, סבר שמן הכ"ף של 'זקניך' לבדה עדיין אין ללמוד דין מיוחדין, כי **אִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זִקְנֵי'** ללא הכ"ף, **הָוָה אָמֵינָא** שלמדידת העיר כשרים **אֲפִילּוּ זִקְנֵי הַשּׁוּק** שאינם סנהדרין, **כָּתַב רַחֲמָנָא 'זִקְנֶיךָ'** עם כ"ף ללמדנו שצריך שיהיו מן הסנהדרין, **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'זִקְנֶיךָ'** ולא היה נכתב גם 'ושופטיך', **הָוָה אָמֵינָא** שלמדידת העיר כשרים **אֲפִילּוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה** שיש בכל עיר ועיר, **כָּתַב רַחֲמָנָא** גם **'וְשׁוֹפְטֶיךָ' לְמִיּוּחָדִין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ** – שצריך לכך דיינים מסנהדרין גדולה הישבת בירושלים בלשכת הגזית.

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה**, הרי ודאי מ'זקני זקניך' צריך ללמוד מזה למעט זקני השוק, ואם כן מנין ילמד למיוחדין שבזקניך, משיבה הגמרא, רבי יהודה מיוחדין שבזקניך, **נָסַר** בגזרה שוה **'זִקְנֵי' 'זִקְנֵי' מִ'זִּקְנֵי הָעֵדָה'** האמור בסמיכה על פר העלם דבר של צבור, **מָה** 'זקני' האמור **לְהַלָּן** בפר העלם דבר, הם **מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה**, כפי שנאמר 'זקני העדה', **אַף כָּאן** במדידת עגלה ערופה צריך שיהיו **מְיוּחָדִין שֶׁבָּעֵדָה** שהם מסנהדרין גדולה, ו'משופטיך' למד שצריך עוד שנים. מקשה הגמרא, **אִי נָסַר** רבי יהודה גזרה שוה מפר העלם דבר, **לִגְמָרָה לְכוּלָּהּ מִילְּתָא מֵהָתָם** – נלמד בגזרה שוה זו את כל דין הדיינים, וגם שצריך חמישה, ואם כך, **'זִקְנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ'** שכתבה תורה בעגלה ערופה **לָמָּה לִי** לכתבם כלל.

חוזרת בה הגמרא, **אֶלָּא** לעולם לא נאמרה גזרה שוה זו של 'זקני זקני', ולדברי הכל יש צורך בשתי דרשות, ללמדנו שצריך שיהיו מסנהדרין, ושצריך שיהיו מסנהדרין גדולה, וטעמו של רבי יהודה שמרבה עוד שני דיינים אינו מ'שופטיך' כפי שסברנו, שהרי הוא נצרך לסנהדרין גדולה, אלא **וְ"ו** של **'וְשׁוֹפְטֶיךָ'** באה **לְמִנְיָנָא** להביא עוד שנים, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאינו מרבה עוד דיינים, הוא כי